

Εξαρτησιογόνες ουσίες (ναρκωτικά)

1

ΟΡΙΣΜΟΙ - ΔΙΑΚΡΙΣΗ

Με τον όρο «ναρκωτικά» νοούνται, γενικά, ουσίες με διαφορετική χημική δομή και διαφορετική δράση στο Κεντρικό Νευρικό Σύστημα (ΚΝΣ), από διεγερτική μέχρι και κατασταλτική, αλλά με κοινό γνώρισμα την ιδιότητα να μεταβάλλουν τη θυμική κατάσταση του ατόμου και να προκαλούν εξάρτηση, διαφορετικής φύσης, ψυχική ή/και φυσική (με σωματικές εκδηλώσεις) και ποικίλου βαθμού.

Γίνεται, έτσι, αμέσως φανερό, ότι ο όρος «ναρκωτικά» δεν είναι δόκιμος για όλες τις ουσίες, αφού σ' αυτόν περιλαμβάνονται και ενώσεις με διεγερτική δράση, εκφράζει δε σωστά μόνο μια κατηγορία που έχει πράγματι ναρκωτική ενέργεια. Ο σωστός όρος που προτάθηκε από την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας (WHO) και υιοθετήθηκε διεθνώς είναι **«φάρμακα που προκαλούν εξάρτηση» (dependence producing drugs)**, έτσι δε αναφέρονται στη διεθνή βιβλιογραφία. Η συνήθεια όμως και βασικά η ευκολία του μονολεκτικού όρου «ναρκωτικά» δεν έχουν επιτρέψει ακόμα την τέλεια απάλειψή του, με αποτέλεσμα να εξακολουθεί να χρησιμοποιείται, αφού όμως προηγουμένως διευκρινισθεί ότι κάθε αναφορά στον όρο υπονοεί το σύνολο των φαρμάκων που προκαλούν εξάρτηση (αυτή είναι και η εξήγηση για την αναγραφή του όρου «ναρκωτικά», με εισαγωγικά).

Με τον όρο **εξάρτηση νοείται** μια κατάσταση ψυχική ή/και φυσική («σωματική»), που εμφανίζεται ως αποτέλεσμα της επίδρασης ενός φαρμάκου σ' ένα ζωντανό οργανισμό και χαρακτηρίζεται από μια ποικιλία εκδηλώσεων, μέσα στις οποίες περιλαμβάνεται πάντοτε η διάθεση για τη συνέχιση λήψης του φαρμάκου, με σκοπό την επανεκδήλωση των φαρμακολογικών ενεργειών του ή, αντίθετα, την αποφυγή δυσάρεστων συμπτωμάτων που μπορεί να εκδηλωθούν, όταν δεν ληφθεί. Είναι προφανές ότι τα χαρακτηριστικά μιας τέτοιας κατάστασης είναι διαφορετικά και ανάλογα με τη δραστική ουσία, γι' αυτό και πρέπει το είδος της

εξάρτησης να προσδιορίζεται, κάθε φορά, με την αναφορά της ουσίας που την εγκατέστησε (π.χ. εξάρτηση τύπου χασίς, τύπου μορφίνης, κ.λπ.).

Υπάλληλος της εννοίας εξάρτηση είναι η έννοια του **εθισμού**.

Εθισμός (addiction) είναι το φαινόμενο της προοδευτικής μεταβολής της ευαισθησίας ενός βιολογικού συστήματος σε μια ουσία που λαμβάνεται κατ' επανάληψη, κατά τρόπο ώστε να επιτυγχάνεται το αυτό αποτέλεσμα μόνο μετά από προοδευτική αύξηση της δόσης. Είναι φανερό ότι εθισμός δεν εγκαθίσταται με όλα τα «ναρκωτικά», αφού ορισμένα μόνο από αυτά προκαλούν τέτοιες μεταβολές του βιολογικού υποστρώματος, ενώ στα άλλα η εξάρτηση παίρνει τον τύπο της απλής συνήθειας (habit), που εκδηλώνεται όμως στο άτομο με κυρίαρχο χαρακτήρα.

Η ψυχική εξάρτηση (psychological dependence) χαρακτηρίζεται από διάθεση μόνο (έντονη κάποτε) για τη συνέχιση λήψης του φαρμάκου, προκειμένου έτσι να αναπαραχθεί κάποια «ευχάριστη» διέγερση του θυμικού.

Η **σωματική εξάρτηση (ή «φυσική» - physical dependence)** εμφανίζεται ως αποτέλεσμα μιας προσαρμοστικής κατάστασης στη λήψη ενός φαρμάκου και εκδηλώνεται με έντονες σωματικές διαταραχές, όταν η χορήγηση αυτή διακοπεί. Οι διαταραχές αυτές εκδηλώνονται **ως σύνδρομο αποστέρησης ή αποχής (withdrawal, abstinence syndrome)** με ιδιαίτερα συμπτώματα ψυχικής ή/και σωματικής φύσης, χαρακτηριστικά για κάθε τύπο φαρμάκου. Η κατάσταση αυτή υποχωρεί, όταν χορηγηθεί και πάλι η ίδια ουσία ή άλλη, παρόμοιας φαρμακολογικής δράσης (διασταυρούμενη εξάρτηση).

Με τον όρο **ανοχή (tolerance)** νοείται μια προσαρμοστική κατάσταση του οργανισμού, που χαρακτηρίζεται από ελαττωμένη ανταπόκριση στη λήψη της αυτής, όπως και προηγουμένως, ποσότητος φαρμάκου ή από το γεγονός, ότι απαιτείται μεγαλύτερη δόση για να προκληθεί ο αυτός βαθμός επίδρασης, παρατηρείται δε κυρίως με ουσίες που δημιουργούν σωματική εξάρτηση. Είναι φανερό ότι ο όρος πλησιάζει εννοιολογικά τον εθισμό, με τη διαφορά ότι είναι περισσότερο ευρύς, αφού ανοχή μπορεί να εγκατασταθεί και σε περιπτώσεις που δεν υπάρχουν βιολογικές διαφοροποιήσεις του κυττάρου.

Με τον όρο **αντίστροφη ανοχή (reverse tolerance)** νοείται η κατάσταση που μπορεί να παρουσιασθεί όταν μετά από την εγκατάσταση της εξάρτησης σε κάποια ουσία, οι ενέργειες του φαρμάκου αυτού εκδηλώνονται με τη λήψη μιας μικρότερης δόσης απ' αυτό.

Τέλος, ο όρος **τοξικομανία** υποδηλώνει την κλινική έκφραση της αναπτυχθείσας εξάρτησης σε μια ουσία, ενώ ο όρος **τοξικομανής** προσδιορίζει το άτομο που έχει αναπτύξει εξάρτηση σ' ένα «ναρκωτικό» (ψυχική ή και σωματική), ανεξαρτήτως βαθμού. Αμερικανοί συγγραφείς διακρίνουν τους τοξικομανείς σε τέσσερις κατηγορίες:

- **Κατηγορία I:** Περιλαμβάνονται όσοι έχουν κάνει χρήση «ναρκωτικών» μία φορά ή μερικές μόνο φορές, τελείως συμπτωματικά.

- **Κατηγορία II:** Όσοι κάνουν χρήση «ναρκωτικών» συχνότερα και πιο συστηματικά (π.χ. κάθε Σαββατούρια), για τρεις μήνες τουλάχιστον.
- **Κατηγορία III:** Όσοι κάνουν χρήση «ναρκωτικών» συχνά και τακτικά (π.χ. κάθε μέρα ή πολλές φορές την εβδομάδα, για πολλούς μήνες).
- **Κατηγορία IV:** Όσοι έχουν πλέον σαφή στοιχεία τοξικομανίας (π.χ. με στερητικά φαινόμενα, αντίστροφη ανοχή, κ.λπ.).

ΔΙΑΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΕΞΑΡΤΗΣΙΟΓΟΝΩΝ ΟΥΣΙΩΝ

Τα «ναρκωτικά» για να περιγραφούν, ταξινομούνται σε ορισμένες κατηγορίες, με βάση ορισμένα κοινά στοιχεία. Διάφοροι συγγραφείς έχουν προτείνει πολλές τέτοιες ταξινομήσεις, ανάμεσα στις οποίες περισσότερο επιστημονικά πρόσφορη φαίνεται εκείνη που έχει γίνει με βάση τη φαρμακολογική τους δράση. Έτσι διακρίνονται σε:

Ψευδαισθησιογόνα - Παραισθησιογόνα

Στην κατηγορία αυτή περιλαμβάνονται ουσίες με ψευδαισθησιογόνο-ψυχωσεομιμητική δράση, μεταξύ των οποίων μεγάλης σπουδαιότητας είναι:

- Τα δραστικά συστατικά ορισμένων φυτών, όπως του φυτού της καννάβεως και διαφόρων μυκήτων.
- Ορισμένες ημισυνθετικά ή συνθετικά παρασκευαζόμενες ουσίες, όπως η διαιθυλαμίδη του λυσεργικού οξέος (LSD), ορισμένα παράγωγα της τρυπαμίνης, της φαινυλαιθυλαμίνης, η φαινυκυκλιδίνη (PCP) κ.λπ.

Διεγερτικά του ΚΝΣ

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται πολλές φαρμακευτικές ουσίες, φυτικής ή συνθετικής προελεύσεως, μεταξύ των οποίων προέχουσα θέση κατέχουν η κοκαΐνη και οι αμφεταμίνες.

Κατασταλτικά του ΚΝΣ

Στην κατηγορία αυτή υπάγονται επίσης πολλές φαρμακευτικές ουσίες, συνθετικής, ως επί το πλείστον, προελεύσεως, μεταξύ των οποίων ιδιαιτέρας σημασίας και αξίας είναι τα βαρβιτουρικά και τα άλλα υπνωτικά, τα αγχολυτικά, όπως οι βενζοδιαζεπίνες, κ.λπ.

Εισπνεόμενες ουσίες (οργανικοί διαλύτες και ατμοί)

Περιλαμβάνονται διάφορες χημικές ουσίες που ασκούν κάποια ευφοριστική και εξαρτησιογόνο δράση, όπως π.χ. συμβαίνει με τους υδρογονάνθρακες της αρωματικής ή/και της αλειφατικής σειράς.

Κατ' εξοχήν «ναρκωτικά» - οπιοειδή

Περιλαμβάνονται ουσίες φυσικής ή συνθετικής προελεύσεως. Κύριο προϊόν είναι το όπιο από το οποίο λαμβάνονται τα φυσικά αλκαλοειδή και μια σειρά ημισυνθετικών και συνθετικών παραγώγων με παρόμοια δράση.

Συνθετικά ναρκωτικά

Τα τελευταία χρόνια η αυξημένη ζήτηση των διαφόρων ευφοριστικών ουσιών οδήγησε στην επιτυχή προσπάθεια συνθέσεως νέων φαρμακευτικών προϊόντων με τις ιδιότητες των «ναρκωτικών», προϊόντα τα οποία φέρονται στο εμπόριο με την ονομασία «συνθετικά ναρκωτικά».

Οι εν λόγω ουσίες παρασκευάζονται σε απλά εργαστήρια σχετικά εύκολα. Η ανεύρεση των πρώτων υλών, χαμηλού κόστους, είναι έξαιρετικά εύκολη, αφού οι χρησιμοποιούμενες για τη σύνθεση χημικές ουσίες είναι χρήσιμες τόσο στη βιομηχανία, όσο και στη σύνθεση φαρμάκων με θεραπευτική δράση και κατά συνέπεια η κυκλοφορία τους είναι απολύτως νόμιμη. Άλλα και η μεθοδολογία παρασκευής με φθηνές συσκευές, είναι συνήθως απλή.

Χαρακτηριστικά αναφέρεται ότι η παρασκευή των νέων συνθετικών «ναρκωτικών» μπορεί άνετα να πραγματοποιηθεί και μέσα στην κουζίνα ενός διαμερίσματος!!

Πρέπει πάντως να σημειωθεί ότι η αναβάθμιση των εργαστηριακών δυνατοτήτων παρασκευής συνθετικών προϊόντων φαίνεται σήμερα να προχωρεί, τόσο σε υλικοτεχνική υποδομή, όσο και σε βιβλιογραφική ενημέρωση επί των νέων παρασκευαστικών μεθόδων.

Πρόδρομη ουσία. Είναι το ειδικό και κρίσιμο προϊόν για την παρασκευή της τελικής συνθέσεως. Ενσωματώνεται στο μόριο της συντιθέμενης ουσίας και συμμετέχει στη μοριακή της δομή σε σημαντικό ποσοστό.

Ο όρος «άμεση πρόδρομη» αναφέρεται στην ουσία εκείνη από την οποία το τελικό προϊόν λαμβάνεται με μία και μόνη αντίδραση.

Ο όρος πρόδρομες ουσίες χρησιμοποιείται για να χαρακτηρίσει το σύνολο των διαβαθμισμένων ουσιών, αλλά και τις άλλες, τις μη καταχωρημένες, που χρησιμοποιούνται όμως για να αντικαταστήσουν τις ήδη ελεγχόμενες στην παρασκευή των «ναρκωτικών».

Βασικές χημικές ουσίες είναι εκείνες που συμμετέχουν μεν σε μια χημική αντίδραση παρασκευής «ναρκωτικών», αλλά μόνο μικρό ποσοστό συμμετέχει στη δομή του τελικού προϊόντος.

Προ-πρόδρομες ουσίες. Είναι χημικές ουσίες οι οποίες χρησιμοποιούνται για την παρασκευή των πρόδρομων ουσιών.

Ο εκτεταμένος έλεγχος στην παραγωγή και τη διακίνηση των προδρόμων ουσιών είχε ως αποτέλεσμα την αύξηση της χρήσης των προ-πρόδρομων ουσιών από τους παράνομους παρασκευαστές «ναρκωτικών». Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι οι συγκεκριμένες ουσίες, αφενός μεν σε ουδένα έλεγχο υπόκεινται, αφετέρου δε η διαδικασία παρασκευής προδρόμων από αυτές, δεν παρουσιάζει ιδιαίτερες δυσκολίες.

Διαβαθμισμένες είναι οι ουσίες εκείνες οι οποίες είναι καταχωρημένες στους πίνακες των τριών κατηγοριών του Κανονισμού (ΕΟΚ-Ε.Ε. 3677/90), καθώς και τα μείγματα που περιέχουν τις ουσίες αυτές.

Η Κοινοτική και κατ' επέκταση και η Εθνική νομοθεσία έχουν διαχωρίσει τις διαβαθμισμένες ουσίες σε τρεις κατηγορίες, ενώ η σύμβαση του ΟΗΕ (1988)

κατανέμει τις ουσίες αυτές σε δύο κατηγορίες, μετά από ενοποίηση της 2ης και της 3ης. Ο διαχωρισμός έγινε με βάση το βασικό ρόλο που διαδραματίζει αυτή η ουσία στη σύνθεση των «ναρκωτικών», την αποκλειστική χρησιμοποίησή της χωρίς τη δυνατότητα εύκολης υποκατάστασης και τον αριθμό των νομίμων χρήσεών της.

Κατηγορία I

- **Εφεδρίνη.** Χρησιμοποιείται νομίμως στη φαρμακευτική βιομηχανία για θεραπευτικούς σκοπούς. Ασκεί βρογχοδιασταλτική δράση.
- **Εργομετρίνη - Εργοταμίνη.** Χρησιμοποιούνται νομίμως στη φαρμακευτική βιομηχανία για θεραπευτικούς σκοπούς. Ιδιαίτερης σημασίας και αξίας είναι η χρήση τους στις ημικρανίες και στη μαιευτική ως μητροσταλτικών.

Στην παράνομη αγορά χρησιμοποιούνται για την απ' ευθείας σύνθεση του LSD, καθώς και του λυσεργικού οξέος, πρόδρομης ουσίας του LSD.

- **Λυσεργικό Οξύ.** Χρησιμοποιείται στη χημική βιομηχανία για τη σύνθεση οργανικών ουσιών. Η παράνομη χρήση του αφορά τη σύνθεση του LSD.
- **1-φαινυλο-2-προπανόνη.** Χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική βιομηχανία για τη σύνθεση της αμφεταμίνης, μεθαμφεταμίνης και διαφόρων άλλων παραγώγων, αλλά και στην παράνομη αγορά για τον ίδιο σκοπό.
- **N-ακετυλο-ανθρανιλικό οξύ.** Χρησιμοποιείται στη φαρμακευτική βιομηχανία για την παρασκευή χημικών και φαρμακευτικών ουσιών και στη βιομηχανία των πλαστικών. Η παράνομη χρήση του αφορά τη σύνθεση της μεθακουαλόνης και της μεκλοκουαλόνης.
- **3,4 μεθυλενοδιοξιφαινυλο-2-προπανόλη.** Χρησιμοποιείται στη βιομηχανική παρασκευή της πιπερονάλης και άλλων συσταλτικών αρωμάτων. Η παράνομη χρήση της αφορά τη σύνθεση της MDA, MDMA ή ecstasy, κ.λπ.
- **Σαφρόλη.** Χρησιμοποιείται στην παρασκευή αρωμάτων, σάπωνος, κ.λπ.
- **Ισσοσαφρόλη.** Χρησιμοποιείται στη βιομηχανία για την παρασκευή της πιπερονάλης, διαφόρων αρωμάτων, ακόμη και φυτοφαρμάκων. Η παράνομη χρήση της αφορά επίσης τη σύνθεση της MDA, MDMA ή ecstasy, κ.λπ.
- **Πιπερονάλη.** Χρησιμοποιείται ευρέως στη βιομηχανία αρωμάτων, τροφίμων, καθώς και εντομοαπωθητικών. Η παράνομη χρήση της αφορά τη σύνθεση της MDA, MDMA ή ecstasy, κ.λπ.

Κατηγορία II

- **Οξεικός ανυδρίτης.** Χρησιμοποιείται ευρέως στη χημική και φαρμακευτική βιομηχανία, στην κατασκευή πλαστικών, μετάλλων, εκρηκτικών και χρωστικών και σε πλήθος άλλων περιπτώσεων.

Θεωρείται ως βασική χημική ουσία για την παρασκευή της ηρωίνης (ακετυλίωση της μορφίνης). Χρησιμοποιείται ακόμα για την παρασκευή της ακετυλο-α-μεθυλοφαιντανύλης, της αμφεταμίνης και των παραγώγων της, της μεθακουαλόνης κ.λπ.

- **Ανθρανιλικό οξύ.** Χρησιμοποιείται στην κατασκευή βαφών, αρωμάτων,